

УДК 351.82

АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ РОЛІ ТА МІСЦЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Ю. О. Саричев,
*кандидат технічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник,
Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського*

Стаття присвячена дослідженню різних підходів до визначення ролі та місця інформаційного забезпечення в системі державного управління. Проаналізовано сучасні погляди фахівців щодо визначення сутності інформаційного забезпечення в системі державного управління, визначено їх позитивні сторони, а також зазначено недоліки та їх причини. Запропоновано застосувати новий підхід до визначення ролі та місця інформаційного забезпечення в системі державного управління на основі результатів детального аналізу існуючих поглядів науковців щодо його сутності та більш чіткого розуміння цієї наукової категорії, а також шляхи подальших наукових досліджень, що спрямовані на обґрунтування функціональних складових загального інформаційного процесу системи державного управління.
Ключові слова: державне управління, механізми державного управління, інформаційне забезпечення державного управління.

Yu. O. Sarychev,
Ph.D in Technical Sciences, Senior Scientific Researcher of the National University of Defense of Ukraine named after Ivan Chernyakhovskiy

THE ANALYSIS OF APPROACHES TO DEFINE THE ROLE AND PLACE OF INFORMATION SUPPORT IN PUBLIC ADMINISTRATION

The article investigates different approaches to defining the role and place of information support in public administration. The article analyzes experts' current views concerning the definition of the idea of information support in public administration; it defines its positive aspects as well as its drawbacks and their causes. The article offers a new approach to determining the role and place of information support in public administration on the basis of a detailed analysis of existing scientific views on its nature and clearer understanding of this scientific category and the ways of further research aimed at studying the functional components of the entire information process of the public administration.

Key words: public administration, mechanisms of public administration, information support of public administration.

Ю. А. Сарычев,
*кандидат технических наук, старший научный сотрудник,
старший научный сотрудник, Национальный университет
обороны Украины имени Ивана Черняховского*

АНАЛИЗ ПОДХОДОВ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ РОЛИ И МЕСТА ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ В СИСТЕМЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ

Статья посвящена исследованию разных подходов к определению роли и места информационного обеспечения в системе государственного управления. Проанализированы современные взгляды специалистов относительно определения сущности информационного обеспечения в системе государственного управления, определены их положительные стороны, а также отмечены недостатки и их причины. Предложено применить новый подход к определению роли и места информационного обеспечения в системе государственного управления на основе результатов детального анализа существующих взглядов научных сотрудников относительно его сущности и более четкого понимания этой научной категории, а также пути последующих научных исследований, которые направлены на обоснование функциональных составляющих общего информационного процесса системы государственного управления.

Ключевые слова: государственное управление, механизмы государственного управления, информационное обеспечение государственного управления.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Термін “інформаційне забезпечення” досить часто використовується в різних сферах діяльності держави. Водночас, незважаючи на значну кількість публікацій, у яких звертаються до цього поняття, теоретичне опрацювання питання інформаційного забезпечення, зокрема у сфері державного управління, в Україні до сьогодні належним чином не здійснюється.

Проведений аналіз свідчить, що інформаційне забезпечення державного управління є складним і багатогранним, а його розуміння має дискусійний характер: дефініції, які розглядаються у фахових публікаціях, змістовно суперечливі або однобічно відображають сутність. Тому існуюча невизначеність перешкоджає як розробці методологічних засад інформаційного забезпечення системи державного управління, так і його практичній реалізації.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Сучасний стан науки державного управління характеризується активним розвитком її теоретичних засад, про що свідчать численні публікації в наукових і публіцистичних виданнях. При цьому висвітлення окремих аспектів інформаційного забезпечення зустрічається в роботах українських учених: В.Авер'янова [1], В.Цветкова [2], В.Бакуменка [3; 4], В.Князева [3], Д.Безносенка [4], П.Надолішнього [5], Л.Приходченко [6], Ю.Ковбасюка [7], К.Вашенка [7], Ю.Сурміна [7] та інших, які заклали певну теоретичну основу державного управління в Україні. Питанням інформаційного забезпечення в системі державного управління приділено значну увагу в публікаціях Н.Винера [8], В.Глушкова [9], В.Бакуменка [4], Д.Безносенка [4], В.Степанова [10], К.Меліхова [11], Є.Резченка [12], С.Луценка [13], Я.Цebro [13], П.Сніцаренка [14] та ін.

Проте, незважаючи на певні теоретичні здобутки, загальний аналіз свідчить, що сьогодні без глибокого осмислення сутності інформаційного забезпечення й визначення на належному рівні його ролі та місця неможливо розв'язати проблему підвищення ефективності системи державного управління, що в цілому залежить від якості інформації, яка дає змогу обґрунтовано приймати відповідальні державні рішення.

У зв'язку з цим актуальність питання чіткого визначення як сутності інформаційного забезпечення, так і його ролі та місця в системі державного управління не викликає сумнівів, і в сучасних умовах потребує свого якнайшвидшого вирішення.

Формулювання цілей (мети) статті. Метою статті є розгляд існуючих теоретичних підходів науковців до трактування сутності інформаційного забезпечення державного управління, його ролі та місця в системі державного управління та узагальнення набутого досвіду для подальшого розвитку цієї галузі.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Незважаючи на опрацювання в науково-

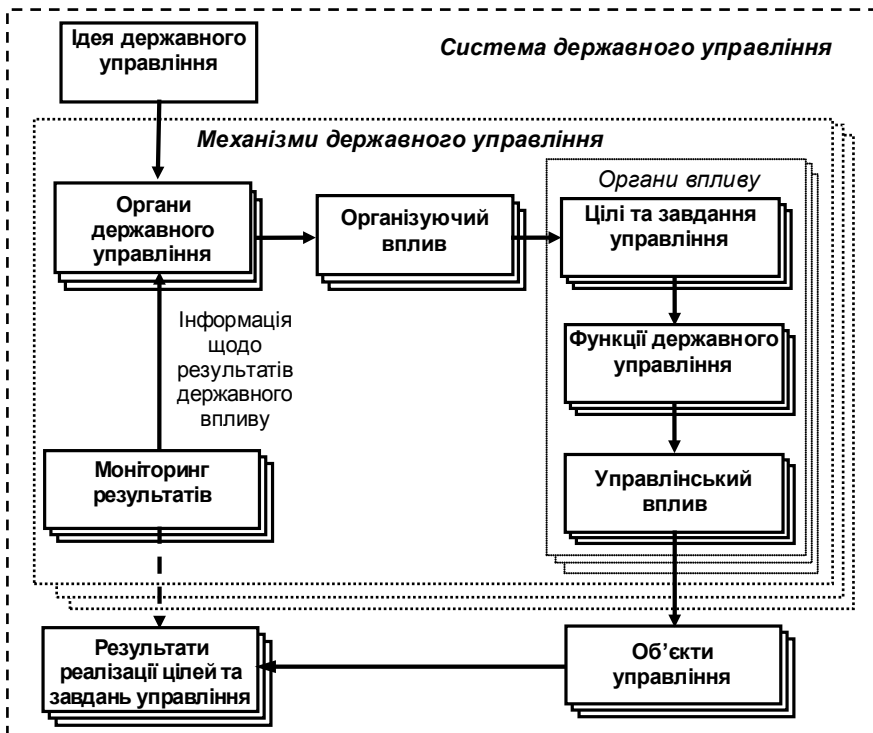
му середовищі окремих аспектів інформаційного забезпечення державного управління, на сьогодні немає загальноприйнятого підходу до його визначення. І насамперед це пов'язане з відсутністю узгодженого трактування сутності власне державного управління, про що свідчать, зокрема, наукові праці [1–4], у яких розглядаються різні варіанти визначення поняття “державне управління”. Найбільш досконалий із них з точки зору загальної сутності, на наш погляд, викладений у Словнику-довіднику з державного управління [3], де зазначено, що “державне управління – це практичний, організуючий вплив держави на суспільну життєдіяльність людей з метою її упорядкування, зберігання або перетворення, що спирається на її власну силу”.

Згідно із загальними положеннями теорії державного управління [5] такий організуючий вплив держави справляється через механізми державного управління, які реалізують основні функції управління відповідно до їх цільового призначення.

Кожна з функцій державного управління є певним видом управлінського впливу, що пронизує всю структуру механізму державного управління. Зміст функцій управління виражає сенс і характер управлінської дії. Інакше кажучи, це роль, яку виконує система державного управління для того, щоб справити відповідний вплив на суспільну систему як об'єкт управління, для досягнення цілей держави; напрям його владного впливу [6]. У свою чергу, необхідність досягнення цілей та вирішення завдань державного управління зумовлює потребу наявності системи органів державного управління (або апарату державного управління), а функції управління, якими наділяється певний орган, розкривають його сутність та зміст діяльності, співвідношення з іншими органами управління, а також місце в загальній системі управління. Очевидно, що завдання та цілі державного управління, диференціюючись у функціях конкретних органів системи державного управління (органів впливу), багато в чому визначають внутрішню структуру як системи державного управління, так і конкретних її органів. При цьому науковцями зазначено, що роль механізму державного управління може бути відображена такою ланцюговою послідовністю: цілі → завдання → рішення → впливи (за функціями) → дії → результати [5].

Отже, узагальнюючи вищезазначене щодо державного управління, можна зробити висновок, що досягнення його мети здійснюється за схемою, що відображена на рисунку.

Водночас будь-яка функція управління (у системах технічних, біологічних і соціальних) реалізується виключно інформаційним шляхом, а тому очевидно, що сутність інформаційного забезпечення в державному управлінні полягає, з одного боку, у необхідності донесення сформованої ідеї та мети від органу управління до об'єкта управління шляхом певного інформаційного впливу, а з другого – у

Структурно-логічна схема системи державного управління

можливості отримання зворотної інформації для контролю та коригування організуючого впливу, що відповідає схемі (див. рисунок) та головному принципу кібернетики [8; 9].

Проте дослідники з питань державного управління досі не мають єдиної думки щодо визначення терміна інформаційного забезпечення та його функціональних особливостей.

Загалом, на сьогодні існують об'єктивні й суб'єктивні причини різного трактування поняття «інформаційне забезпечення державного управління». Як зазначено в [1; 10], характерними причинами вищезазначених розбіжностей щодо неоднакового розуміння його загальної сутності є такі:

1) методи управління, які залишились у спадок від колишнього Радянського Союзу, вступають у суперечність з інформаційним наповненням сьогодення та не дають очікуваних синергетичних ефектів;

2) зберігається дефіцит комплексних системних досліджень у цій галузі;

3) недостатньо теоретичних праць з питань інформаційного протистояння;

4) залишається недостатньо розробленою методологія досліджень, що проводяться на стику політології, теорії інформації, комунікації тощо;

5) побудова передовими державами інформаційного суспільства, їх прагнення до інформаційного домінування та здійснення повного контролю за спрямованістю і змістом інформаційних потоків породжують суперечності нового типу, розв'язання яких уже неможливе суто традиційними способами.

Розглянемо низку характерних підходів до визначення сутності інформаційного забезпечення.

Досліджуючи категорію «інформаційне забезпечення», науковцями обґрунтовується [15], що для організації взаємодії різних інформаційних систем із різними користувачами та між собою потрібно відповідним чином описати дані в усіх системах на різних рівнях, тобто розв'язати проблему їх інформаційної сумісності в найширшому розумінні, що й досягається створенням інформаційного забезпечення. При цьому пропонується таке визначення: «інформаційне забезпечення – це сукупність форм документів, нормативної бази та реалізованих рішень щодо обсягів, розміщення та форм існування інформації, яка використовується в інформаційній системі».

В іншій роботі [11] зазначається, що інформаційне забезпечення процесу управління полягає у збиранні та переробці інформації, яка необхідна для прийняття обґрунтованих

управлінських рішень.

Інформаційне забезпечення (органів державної влади) також розглядається як система концепцій, методів і засобів, що призначені для забезпечення користувачів інформацією. Користувачами інформації є будь-які суб'єкти, що звертаються до засобів інформаційного забезпечення для отримання ними необхідної фактографічної, документальної, аналітичної чи іншої інформації та користуються нею [12].

Окремі автори [13] погоджуються, що інформаційне забезпечення (органів публічної влади) – це система концепцій, методів і засобів, за допомогою яких здійснюється забезпечення працівників органів влади інформацією.

Деякі дослідники, зокрема представники теорії інформації, розуміють інформаційне забезпечення як сукупність методів і засобів, які забезпечують функціонування інформаційних процесів. Розробники в галузі проектування та експлуатації сучасних багатопроцесорних і багатомашинних обчислювальних систем поняття інформаційного забезпечення інтерпретують як сукупність єдиної системи класифікації й кодування техніко-економічної інформації, уніфікованої системи документації та визначеним засобом організованим і описаним за допомогою технічних засобів, які використовуються для обслуговування користувачів різної відомчої належності [1].

Крім того, інформаційне забезпечення трактується як сукупність процесів щодо підготовки і надання спеціально підготовленої інформації для виконання управлінських, наукових, технічних,

виробничих, комерційних та інших завдань відповідно до етапів їх вирішення [16].

У підручнику “Державне управління” інформаційне забезпечення розглядається як сукупність технологій, методів збирання та обробки інформації, що характеризує об’єкт управлінського впливу (соціальні, політичні, економічні й інші процеси), специфічних прийомів їх діагностики, аналізу й синтезу, а також оцінки наслідків прийняття різних варіантів політичних рішень.

В.Авер’янов щодо сфери державного управління надає доволі повне визначення інформаційного забезпечення, яке відображає комплекс взаємопов’язаних методів, заходів і засобів (науково-методичного, соціально-політичного, техніко-економічного й організаційно-правового характеру), що реалізують створення й функціонування технології процесу збирання, передавання, переробки, зберігання та видачі (відображення), а також використання інформації з метою здійснення ефективної діяльності органів виконавчої влади. “... Поняття “інформаційне забезпечення” більше відповідає розумінню забезпечення як створення підтримки відповідних організаційно-функціональних характеристик системи управління. Таким чином, існують об’єктивні причини для виділення двох значень поняття “інформаційне забезпечення”: 1) як забезпечення системи управління сукупністю інформації; 2) як діяльність, що пов’язана із засобами збирання, реєстрації, передавання, зберігання, опрацювання та представлення інформації. Обидва значення поняття інформаційного забезпечення нерозривні. Отже, можна визнати, що інформаційне забезпечення системи управління – це поєднання всієї використовуваної в ній інформації, специфічних засобів і методів її обробки, а також діяльності фахівців з її ефективного вдосконалення та використання” [1].

Погоджуючись загалом із логікою вищезазначеного щодо аргументації поняття “інформаційне забезпечення”, одночасно слід зробити деякі зауваження з приводу наявності окремих вад системного характеру з таких причин.

По-перше, автори, хоч і вказують на необхідність розглядати термін “інформаційне забезпечення” із системних позицій, тим не менш, по суті не змогли узагальнити його до того значущого рівня, якого воно заслуговує. Основними чинниками такого стану, на наш погляд, є позиція кожного з авторів, з якої вони підходять до оцінки цього терміна з точки зору визначення як місця (рівня) ієрархії поняття “інформаційне забезпечення”, так і його ролі в системі державного управління. Дехто з них розуміє інформаційне забезпечення тільки як необхідність адекватного надання інформації суб’єктові державного управління, інші – як необхідність забезпечення органів управління відповідними інформаційними системами тощо. Деякі автори, хоч і розуміють необхідність об’єднаного розгляду складових інформаційного забезпечення

під час формування повноцінного контуру управління з кібернетичних позицій, у процесі проведення аналізу не виправдано вилучають низку функцій, притаманних підсистемі інформаційного забезпечення в системі державного управління.

По-друге, говорячи про інформаційне забезпечення, необхідно з’ясувати, що має бути забезпечено. Якщо йдеться про забезпеченість системи управління необхідною інформацією для поточних дій, то з її своєчасним наданням у достатньому обсязі це завдання вирішується, насамперед, наявністю сучасної розвинутої підсистеми електронних інформаційних ресурсів як основної компоненти інформатизації на рівні керівництва держави. Якщо ж на увазі мається забезпечення організованості системи управління, упорядкованості координації, взаємодії та функціонування її компонентів, то під інформаційним забезпеченням слід розуміти комплексну діяльність, пов’язану із забезпеченням процесу державного управління необхідними нормативно-правовими та розпорядчими документами (необов’язково в електронному форматі).

По-третє, питання інформаційного забезпечення обмежується недосконалістю вітчизняного законодавства. Так, Закон України “Про інформацію” [17] визначає такі види інформації: про фізичну особу, довідково-енциклопедичного характеру, про стан довкілля, про товар, науково-технічну, податкову, правову, статистичну, соціологічну тощо, проте всі ці зазначені види належать до класу статичного інформаційного ресурсу, тобто документованої інформації. Водночас існує досить вагомий інший інформаційний клас – динамічний інформаційний ресурс (інформація реального часу) з його багатьма видами, який є вкрай необхідним у різних сферах діяльності держави (події воєнного характеру, надзвичайні ситуації, кризова медицина, транспортна інфраструктура тощо). Однак цей чинник, на жаль, теоретики та практики не повною мірою враховують під час визначення інформаційного забезпечення в системі державного управління.

По-четверте, якісне інформаційне забезпечення неможливе без розгалуженої сучасної інформаційної інфраструктури як системи на рівні держави, яка може бути створена й удосконалена тільки за умов збалансованої державної інформаційної політики, якої, на жаль, в Україні ще немає в повному обсязі через різні причини (соціально-політичного, організаційно-технічного, нормативно-правового, техніко-економічного, науково-методичного та ресурсного характеру). Наукові дослідження за цим напрямом [1; 2; 7] указують на можливість розв’язання цієї проблеми за рахунок розвитку інформаційних систем та комунікаційних мереж, що складають основу інформаційної інфраструктури. Проте системність цих поглядів щодо рівня інформаційної інфраструктури не виходить, як правило, за межі забезпечення сфери інформаційних (інформаційно-комунікаційних) технологій.

По-п'яте, вагомим чинником несистемного підходу є той факт, що автори теорії державного управління уникають досить ємного питання щодо захисту інформації під час організації інформаційного забезпечення, вважаючи при цьому, що це – окреме комплексне питання організаційно-технічного (технологічного) характеру [7]. На наш погляд, питання захисту інформації (інформаційних ресурсів) є невід'ємною складовою інформаційного забезпечення процесу управління та має розглядатися спільно з іншими складовими.

Таким чином, узагальнюючи всі вищенаведені визначення інформаційного забезпечення державного управління, можна зробити основний висновок, що *будь-яку функцію в системі державного управління неможливо реалізувати без належного інформаційного забезпечення цього процесу, оскільки управлінський вплив справляється виключно інформацією відповідного характеру і змісту безпосередньо за допомогою інформаційної інфраструктури, а саме державне управління по суті є інформаційним управлінням, де рішення приймаються на основі наявних інформаційних ресурсів.*

Відповідно до вищенаведених чинників на сучасному етапі теоретичне підґрунтя інформаційного забезпечення державного управління потребує нових підходів, іншої практики та засобів їх запровадження. Зокрема, це стосується змістовного наповнення категорії інформаційного забезпечення державного управління та більш чіткого визначення ролі та місця інформаційного забезпечення в сучасній системі державного управління.

Висновки та перспективи подальших досліджень

1. На основі проведеного аналізу визначено кібернетичну модель структури процесу державного управління.

2. Інформаційне забезпечення необхідно розглядати як невід'ємну складову державного управління, для реалізації якого є конкретні

функціональні механізми управління, що в сукупності мають забезпечити збалансоване та ефективне функціонування єдиної системи державного управління.

3. Державне управління по суті є інформаційним управлінням, де рішення приймаються на основі наявних інформаційних ресурсів, що отримуються за допомогою інформаційної інфраструктури.

4. В умовах сучасного інформаційного суспільства ще не до кінця з'ясована сутність інформаційного забезпечення в системі державного управління, що не дає змоги правильно визначити його роль та місце в цій системі.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на більш чітке визначення поняття інформаційного забезпечення в системі державного управління та уточнення його ролі та місця, обґрунтування всіх функціональних складових загального інформаційного процесу системи державного управління, що дасть можливість виокремити повний перелік його часткових завдань, які вирішуються на кожному етапі цього процесу саме засобами інформаційного забезпечення. При цьому вкрай доцільним є необхідність об'єднання в окрему (рамкову) класифікаційну групу розрізнених, на перший погляд, проте споріднених, на нашу думку, понять, що описують загалом весь інформаційний процес. За цими поняттями фактично стоїть повний перелік складових інформаційного забезпечення системи державного управління, яка здійснює реалізацію основних функцій державного управління за будь-яким напрямом діяльності.

Результати досліджень можуть бути використані в процесі вдосконалення методологічних основ інформаційного забезпечення державного управління, зокрема із системних позицій забезпечення інформаційної безпеки, що дасть змогу найбільш раціонально та комплексно розвивати інформаційну інфраструктуру держави виходячи з єдиної ідеології.

Список використаних джерел

1. Державне управління в Україні [Електронний ресурс] : навч. посіб. / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – Київ : Юрінком Інтер, 1998. – 432 с. – Режим доступу : <http://www.lawbook.by.ru/admin/averjanov/2-2.shtml>
2. Цветков В. В. Державне управління як основний різновид соціального управління / В. В. Цветков // Реформування державного управління в Україні: проблеми і перспективи / кол. авт. ; наук. кер. В. В. Цветков. – Київ : Оріяни, 1998. – С. 17–37.
3. Державне управління : словник-довідник / [за заг. ред. В. Д. Бакуменка, В. М. Князєва]. – Київ : Вид-во УАДУ, 2002. – 228 с.
4. Бакуменко В. Д. Виявлення комплексу проблем державного управління процесами європейської та євроатлантичної інтеграції України, розробка пропозицій щодо вдосконалення системи державного управління цими процесами [Електронний ресурс] :

References

1. Aver'ianov, V.B. (ed.) (1998), *Derzhavne upravlinnia v Ukraini: navchal'nyj posibnyk* [Public Administration in Ukraine: tutorial], Yurinkom Inter, Kyiv, Ukraine, available at: <http://www.lawbook.by.ru/admin/averjanov/2-2.shtml>
2. Tsvetkov, V.V. and others (1998), *Derzhavne upravlinnia iak osnovnyj riznovyd sotsial'noho upravlinnia. Reformuvannia derzhavnoho upravlinnia v Ukraini: problemy i perspektivy* [Public administration as the main kind of social control. Public administration reform in Ukraine: Problems and Prospects], Oriiany, Kyiv, Ukraine.
3. Bakumenko, V.D. and Kniaziev, V.M. (ed.) (2002), *Derzhavne upravlinnia: slovnyk-dovidnyk* [Public Administration: Dictionary Directory], Ukrainian Academy for Public Administration under the President of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
4. Bakumenko, V.D. and Beznosenko, D.O. *Vyjavlennia kompleksu problem derzhavnoho upravlinnia protsesami ievropejs'koi ta ievroatlantychnoi intehratsii Ukrainy,*

- наук.-дослід. робота / В. Д. Бакуменко, Д. О. Безносенко. – Київ : НАДУ. – 41 с. – Режим доступу : <http://www.napa-eurostudies.org.ua/2-2.rtf>
5. Надолішній П. І. Теорія та історія державного управління (опорний конспект лекцій до навчальної дисципліни) : навч. посіб. / П. І. Надолішній. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2006. – 126 с.
  6. Приходченко Л. Структура механізму державного управління: взаємозв'язок компонентів та фактори впливу на ефективність / Л. Приходченко // Вісн. НАДУ. – 2009. – № 2. – С. 105–112.
  7. Державне управління : підручник : у 2 т. / редкол. : Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. – Київ ; Дніпропетровськ : НАДУ, 2012. – Т. 1. – 564 с.
  8. Винер Н. Кибернетика или управление и связь в животном и машине / Н. Винер. – М. : Сов. радио, 1968. – 328 с.
  9. Глушков В. М. Кибернетика. Вопросы теории и практики / В. М. Глушков. – М. : Наука, 1986. – 488 с.
  10. Степанов В. Ю. Теоретико-методологічні засади формування та реалізації державної інформаційної політики : дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02 / Степанов В. Ю. – Харків : ХарPI НАДУ, 2012.
  11. Меліхов К. В. Шляхи удосконалення інформаційного забезпечення органів державної влади / К. В. Меліхов // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. пр. – Харків : ТТУ “ХПІ”, 2010. – Вип. 27(31) : V Кримські педагогічні читання “Педагогіка вищої школи 21-го століття та формування національної гуманітарно-технічної еліти” : у 3 ч. – Ч. 3. – С. 60–64.
  12. Резченко Є. О. Необхідність розробки та прийняття закону України “Про інформаційне забезпечення органів державної влади” / Є. О. Резченко // Государство и право. – 2008. – № 1. – С. 1–14.
  13. Луценко С. М. Особливості комунікативно-інформаційної спрямованості влади в Україні / С. М. Луценко, Я. І. Цебро // Вісн. Нац. ун-ту цивільного захисту України. Серія: Державне управління. – 2014. – Вип. 2. – С. 1–6.
  14. Сніцаренко П. М. Витоки і сутність інформаційної безпеки України у воєнній сфері та проблемні питання її забезпечення / П. М. Сніцаренко, І. В. Вещицький // Національна безпека: український вимір : щокварт. наук. зб. – Київ : РНБО України ; Ін-т проблем нац. безпеки. – 2009. – Вип. 5 (24). – С. 23–33.
  15. Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia/wiki>
  16. Воройский Ф. С. Информатика. Энциклопедический словарь-справочник: введение в современные информационные и телекоммуникационные технологии в терминах и фактах / Ф. С. Воройский. – М. : ФИЗМАТЛИТ, 2006. – 768 с.
  17. Про інформацію [Електронний ресурс] : Закон України від 13 січ. 2011 р. № 2938-VI. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2938-17>
  - rozrobka propozyzij schodo vdoskonalennia systemy derzhavnoho upravlinnia tsymy protsesamy: naukovo-doslidna robota [Identification of the complex of problems of public administration of processes of European and Euro-Atlantic integration of Ukraine, development of proposals on improvement of state management of these processes: research work], available at: <http://www.napa-eurostudies.org.ua/2-2.rtf>
  5. Nadolishnij, P.I. (2006), *Teoriia ta istoriia derzhavnoho upravlinnia (opornyj konspekt leksij do navchal'noi dystsypliny): navchal'nyj posibnyk* [Theory and History of Public Administration (supporting lecture notes to discipline): Tutorial], Odessa Regional Institute for Public Administration of the National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, Odessa, Ukraine.
  6. Prykhodchenko, L. (2009), “The structure of the mechanism of public administration: the relationship of components and factors influencing effectiveness”, *Visnyk Natsional'noi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezidentovi Ukrainy*, vol. 2, pp. 105–112.
  7. (2012), *Derzhavne upravlinnia* [Public administration], ed. by Kovbasiuk, Yu.V., Vaschenko, K.O., Surmin, Yu.P. and others, vol. 1, National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, Kyiv, Dnipropetrovsk, Ukraine
  8. Viner, N. (1968), *Kybernetika ili upravlenie i svjaz' v zhivotnom i mashine* [Cybernetics or Control and Communication in the Animal and the Machine], Sovetskoe radio, Moscow, USSR.
  9. Glushkov, V.M. (1986), *Kybernetika. Voprosy teorii i praktiki* [Cybernetics. Theory and practice], Nauka, Moscow, USSR.
  10. Stepanov, V.Yu. (2012), “Theoretical and methodological principles of forming and implementing the state information policy”, Abstract of D.Sc. dissertation, Mechanisms of Public Administration, Kharkiv Regional Institute for Public Administration of the National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, Kharkiv, Ukraine.
  11. Melikhov, K.V. (2010), “Ways to improve information provision by public authorities”, *Teoriia i praktyka sotsial'noho upravlinnia*, pp. 60–64.
  12. Rezchenko, Ye.O. (2008), “The need for the development and adoption of the Law of Ukraine “On information support of public authorities”, *Gosudarstvo i parvo*, vol. 1, pp. 1–14.
  13. Lutsenko, S.M. and Tsebro, Ya.I. (2010), “Features of information and communicative focus of power in Ukraine”, *Teoriia ta istoriia derzhavnoho upravlinnia*, pp. 1–6.
  14. Snitsarenko, P.M. and Veschyts'kyj, I.V. (2009), “The origins and nature of information security of Ukraine in the military sphere and its security issues”, *Natsional'na bezpeka: ukrains'kyj vymir: schokvartal'nyj naukovyj zbirnyk*, vol. 5(24), pp. 23–33.
  15. Wikipedia, available at: <https://uk.wikipedia/wiki>
  16. Vorojskij, F.S. (2006), *Informatika. Jenciklopedicheskij slovar'-spravochnik: vvedenie v sovremennye informacionnye i telekommunikacionnye tehnologii v terminah i faktah* [Computer science. Collegiate Dictionary Directory: introduction to modern information and communication technologies in terms and facts], FIZMATLIT, Moscow, Russian Federation.
  17. The Verkhovna Rada of Ukraine, Law of Ukraine “On information” from 13 January 2011 № 2938-VI, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>